

**НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О.О.
БОГОМОЛЬЦЯ**
Кафедра загальної і медичної психології

**МЕТОДИЧНІ РОЗРОБКИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЇ»**

Освітній рівень перший (бакалаврський) рівень

Галузь знань 22 «Охорона здоров'я»

Спеціальність 227 «Терапія та реабілітація»

Автор: Лазуренко О.О., кандидат психологічних наук, доцент

Затверджено на засіданні кафедри загальної і медичної психології

Протокол № 2 від «12» вересня 2024 року

Завідувач кафедри загальної
і медичної психології,
професор

Матяш М.М.

Тема № 1. Психологія як наука, її предмет, завдання.

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття:

Знати визначення психології як науки та етапи її розвитку; поняття про предмет психології; основні завдання сучасної психології; основні галузі психології та зв'язок психології з іншими науками; напрямки зарубіжної психології; визначення свідомості як форми відображення людиною реальності.

Вміти розрізняти сучасні психологічні школи і напрямки за їхньою основною теоретичною концепцією; орієнтуватись в основних тенденціях розвитку сучасної психології; обґрунтовувати значення психологічних знань для майбутньої професійної діяльності; визначити особливості психіки людини і тварини.

План заняття:

План заняття.

1. Поняття про психологію як науку:

1) предмет вивчення:

- а) поняття про психіку та її функції (відображальна і регулятивна);
- б) основні прояви психіки, їх взаємозв'язок: психічні процеси, психічні стани, психічні властивості;
- в) психіка і свідомість; структура свідомості;
- г) поняття про несвідоме.

2) завдання психології:

- теоретичні:

- а) розкриття законів психіки та психічної діяльності;
- б) визначення значення психології в житті людини;
- в) визначення шляхів, способів, засобів пізнання психіки та впливу на неї;

- практичні:

- а) забезпечення психологічними засобами підготовки і адаптації кадрів;
- б) вдосконалення відносин у спільній діяльності людей;
- в) психологічне забезпечення лікування хворих, проведення профілактики захворювань.

2. Етапи розвитку психології.
3. Основні галузі психології:
  - 1) загальна психологія;
  - 2) соціальна психологія;
  - 3) вікова психологія;
  - 4) педагогічна психологія;
  - 5) медична психологія;
  - 6) історія психології;
  - 7) психологія творчості;
  - 8) перспективи виникнення і розвитку нових галузей психології.
4. Зв'язок психології з іншими науками:
  - 1) психологія та природничі науки;
  - 2) психологія та соціальні науки;
  - 3) психологія та педагогіка;
  - 4) психологія та технічні науки;
  - 5) психологія та медицина.
5. Значення психологічних знань в практичній діяльності лікаря.
6. Основні напрямки зарубіжної психології:
  - 1) психоаналіз;
  - 2) біхевіоризм;
  - 3) гештальтпсихологія;
  - 4) гуманістична психологія.
7. Основні тенденції розвитку сучасної психології.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Що є предметом вивчення психології?
2. Які головні групи психічних явищ вона вивчає?
3. Які психічні властивості та стани особистості вам відомі?
4. Які головні завдання стоять перед сучасною психологією?
5. Що таке психічне відображення? Як ви розумієте це явище?
6. Як слід розуміти твердження, що психічні явища є суб'єктивним образом об'єктивного світу?
7. Якими є функції психіки?
8. Охарактеризуйте форми розвитку психіки: філогенез, онтогенез, соціогенез.
9. Що таке свідомість і якими є її ознаки? Дайте психологічну характеристику свідомості людини.
10. Що таке несвідоме і як воно пов'язане із свідомістю?
11. Як проявляється несвідоме в психічних властивостях, процесах та станах людини?
12. Які чинники забезпечують розвиток свідомості?
13. Як пояснював зміст сновидінь З.Фрейд?
14. Назвіть теоретичні та практичні галузі психології.

- 15.Що є предметом вивчення психології особистості, історії психології, вікової, соціальної, педагогічної та медичної психологій?
- 16.Яке значення мають зв'язки психології з іншими науками?
- 17.В чому полягає суть основних напрямків зарубіжної психології: біхевіоризму, гештальтпсихології, фрейдизму, аналітичної та гуманістичної психології?

Практичні завдання та психологічні ситуації:

1. *Зробіть наукове обґрунтування основних умов становлення психіки особистості.*
Основними умовами становлення психіки особистості є:
по-перше, людське суспільство;
по-друге, активна трудова діяльність (гра, навчання, праця);
по-третє, розвиток мови, абстрактного мислення й свідомості;
по-четверте, високоорганізовані, нормально функціонуючі мозок та нервова система.
2. *Розподіліть названі психічні явища (мислення, темперамент, сон, відчуття, воля, страх, характер, потреби, хвилювання, сприймання, настрої, уява, напруження, здібності, уважність, гнів, почуття) на групи:*
а) психічні процеси;
б) психічні стани;
в) психічні властивості.
3. *Зробіть психологічний аналіз основних функцій психіки людини:*
а) регулятивна;
б) відображувальна.
4. *Визначте сутність людської свідомості та її структуру. Поясніть, яким чином взаємодіють свідомість і підсвідомість?*
5. *Які з наведених нижче дій є свідомими, а які несвідомими:*
а) вчитель, перевіряючи зошити учнів, оцінюючи правильність виконання завдання, водночас позначає рисками або галочками недоліки;

б) людина, падаючи або підсковзнувшись, викидає руки вперед або в боки?

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Психологія як наука та науково-практичний комплекс.
- Принципи та категорії психологічної науки.
- Проблема несвідомого в психологічній науці.
- Відмінність психіки людини від психіки тварин.
- Етапи розвитку психологічної думки.
- Вчинковий підхід в сучасній українській психології.
- Психологія лікувальної практики.
- Психологічна характеристика напрямків зарубіжної психології.
- Гуманістична спрямованість пошуків сучасної світової психології.
- Вплив психічних станів на здоров'я та самопочуття людини.
- Психіка і біогенні ритми організму.

Завдання для тестового контролю:

6. *До яких психічних явищ належать такі прояви психічної діяльності людини: збентеження, спокій, зацікавленість, схвильованість, байдужість:*

а) психічні процеси;

б) психічні стани;

в) психічні властивості?

7. *Яка з нижче перелічених форм прояву психіки людини є “зайвою”:*

а) психічні процеси;

б) психічні стани;

в) психічні властивості;

г) емоційні процеси?

8. *В якому з наведених варіантів усі перелічені явища являють собою психічне відображення:*

а) обертання соняшника до сонця, відчуття холоду, здригання;

б) розрізнення кольорів, біль, страх перед екзаменами;

в) слиновиділення, відображення у дзеркалі, інстинкт самозбереження?

9. *Визначте умови виникнення свідомості:*
- а) спільна продуктивна діяльність людей;
  - б) розподіл праці;
  - в) становлення і використання мови;
  - г) активізація спілкування;
  - д) розвиток психіки людини.
10. *Представники якого напрямку психології стверджують, що предметом психологічної науки є сукупність реакцій живих істот на біологічні та соціальні подразники, що виходять із середовища або самого організму:*
- а) психоаналіз;
  - б) гештальтпсихологія;
  - в) біхевіоризм;
  - г) гуманістична психологія?

Тема № 2. **Методи психологічних досліджень.**

(практичне заняття – 2 години)

Мета заняття:

Знати загальне поняття про методи дослідження в психології; класифікацію методів психологічних досліджень та головні вимоги щодо їх застосування.

Вміти застосовувати методи психодіагностики особистості.

План заняття:

1. Загальне поняття про методи психології та методи статистичної обробки результатів.
2. Головні методи психології:
  - 1) спостереження та самоспостереження;
  - 2) експеримент (лабораторний; природний) та їх характеристика.
3. Додаткові методи (опитування, бесіда, анкетування, інтерв'ю, психологічні тести, аналіз продуктів діяльності, самооцінка) та їх характеристика.
4. Класифікація методів психологічних досліджень (за Ананьєвим) –
  - 1) організаційні методи (порівняльні методи, лонгитюдний метод та ін.);

- 2) емпіричні методи (спостереження, експеримент, психодіагностичні методи);
  - 3) методи обробки даних (кількісний та якісний аналіз);
  - 4) інтерпретаційні методи (генетичний та структурний методи).
5. Головні вимоги до методів психології.

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Що таке метод наукового дослідження?
2. В чому полягає специфіка методів дослідження в психології?
3. Яким чином класифікуються методи психологічного дослідження?
4. Охарактеризуйте чотири групи методів (за Б. Г. Ананьєвим), що існують в сучасній психології.
5. Які методи вважають головними в психологічній практиці?
6. В чому полягає суть методу експерименту?
7. Які характерні особливості природного та лабораторного експериментів?
8. В чому полягає суть методу спостереження?
9. Дайте загальну характеристику методів психодіагностики.
10. Чому тестування вважають найпопулярнішим з видів психологічного діагностування?
11. Які бувають тести? В чому їх сутність?
12. Для чого існують кількісний та якісний аналіз результатів дослідження?
13. Назвіть основні вимоги щодо використання методів психологічних досліджень.
14. В чому полягають переваги і недоліки кожного з методів психологічного дослідження?
15. Чи згодні ви з думкою біхевіористів, які стверджують, що лише поведінка, яка підлягає спостереженню, може бути об'єктивно описана?

Практичні завдання:

1. *За переліченими нижче положеннями назвати метод психологічного дослідження:*
  - дослідник не втручається в перебіг психічних процесів;
  - дослідник сам створює умови для виникнення психічних явищ, які цікавлять його;
  - здобуваються знання про психіку, що не залежать від суб'єктивних факторів дослідника (таких, як думка, оцінювання тощо);
  - визначається психіка людини в процесі її звичайної діяльності;
  - вивчаються об'єктивні причини та умови, від яких залежить певне психічне явище.
2. *Які методи застосовано в наведених прикладах?*

- У віці шести з половиною років Тарас уже добре справляється із завданнями, в яких треба зіставити два предмети, вказати як спільне, так і різне. При цьому, виявляючи вже відому здатність до спостереження за власними розумовими операціями, Тарас робить цікаве зауваження: “Мамо, а спільне мені набагато легше помітити, ніж різне”.
- Для вивчення відволікання уваги досліджуваному пропонують розв’язати цикл певних математичних завдань і водночас вмикають цікаву передачу по радіо (сторонній подразник).
- Для вивчення стресового емоційного стану досліджуваному показують (страшні) картинки і реєструють зміни в опорі електричного струму, що виникають при цьому.
- Для вивчення індивідуальних особливостей пам’яті досліджувані мають вивчити десять іншомовних слів. Протоколіст записує, скільки слів запам’ятовує кожен з досліджуваних після чергового повторення і скільки потрібно повторень, щоб запам’ятати всі десять слів.
- Людину поміщають в ізольовану камеру, в спеціальному шоломі, де закріплюються прилади, при допомозі яких досліджуються біоструми мозку під впливом різних подразників. Досліджуваний перед проведенням досліду отримує відповідну інструкцію. Всі отримані показники фіксуються апаратурою.
- На підставі дитячих малюнків психолог встановлює особливості сприйняття дітьми предметів оточуючого світу; аналізує письмові роботи школярів і, зіставляючи дані з результатами інших експериментів, робить висновки про особливості індивідуального стилю школярів.

3. *Проаналізуйте з погляду методичних вимог до анкети такі дві групи запитань:*

- чи легко вам просидіти годину не розмовляючи? Чи охоче ви позичаєте свої речі? Чи любите ви похвалитись перед екзаменом в тому, що добре підготувалися?
- чи є у вас почуття гумору? Чи не зарозумілий ви? Чи є пунктуальність рисою вашого характеру?

На які запитання відповіді будуть відвертішими? Чому?

6. *На підставі чого ми можемо судити, сумує чи радіє людина, якщо вона нам нічого не говорить про свій настрій? Який метод психології допоможе нам у даному випадку?*

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Психодіагностика як галузь психологічної науки.
- Спостереження та особливості його застосування лікарем.
- Експеримент та його можливості при вивченні психічних особливостей хворого.

- Використання в медичній практиці психокорекційних та психотерапевтичних методів.
- Проективні та клінічні методи тестування.

Завдання для тестового контролю:

4. В якій групі вказані основні методи емпіричного психологічного дослідження:
- а) спостереження, експеримент, бесіда, інтерв'ю, анкетування, соціометрія, біографічний метод, тестування, вивчення продуктів діяльності, узагальнення незалежних характеристик;
  - б) спостереження, експеримент, бесіда, анкетування, соціометрія, тестування, референтометрія, моделювання, реконструювання і типологізація;
  - в) соціометричне вимірювання, біографічний метод, вивчення продуктів діяльності, узагальнення досвіду, лабораторні роботи;
  - г) правильної відповіді немає.
5. За функціональною ознакою тестів щодо предмета дослідження розрізняють різні види тестів:
- а) тести інтелекту;
  - б) тести креативності;
  - в) тести досягнень;
  - г) особистісні тести тощо.

Які ознаки взяті в класифікації названих видів тесту?

Тема № 3. Поняття про особистість. Особистість та діяльність.

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття:

Знати тлумачення особистості в основних психологічних теоріях; структуру особистості (за Платоновим К.К.); поняття про спрямованість та її компоненти; визначення та структуру людської діяльності; види потреб та мотиви діяльності; визначення вмінь. Навичок та звичок.

Вміти обґрунтувати співвідношення понять «людина», «індивід», «особистість», «індивідуальність»; дати психологічний аналіз структурних компонентів та видів діяльності; за характером діяльності аналізувати мотиви, що спонукають певну діяльність.

План заняття:

1. Загальне поняття про особистість.
2. Психологічна структура особистості (за Платоновим М.К.):
  - 1) біологічна підструктура;
  - 2) підструктура соціального досвіду;
  - 3) підструктура психічних процесів;
  - 4) підструктура спрямованості.
3. Біологічне і соціальне в особистості :
  - 1) біогенетичний підхід;
  - 2) соціогенетичний підхід;
  - 3) психогенетичний підхід.
4. Співвідношення понять “індивід”, “особистість”, “індивідуальність”.
5. Поняття про спрямованість особистості та її компоненти:
  - 1) активність особистості;
  - 2) потреби, види потреб:
    - а) матеріальні;
    - б) духовні;
    - в) соціальні;
    - г) природні (біологічні);
  - 3) мотиви, їх види:
    - а) свідомі;
    - б) несвідомі;
  - 4) цілі та інтереси, їх психологічна характеристика;
  - 5) ідеали і переконання;
  - 6) світогляд особистості;
  - 7) “Я” – образ. Самооцінка. Рівень домагань.
6. Сучасні психологічні теорії особистості:
  - 1) концепція особистості в психоаналізі;
  - 2) теорія рис особистості;
  - 3) рольова теорія особистості;
  - 4) концепція особистості О.М.Леонтьєва.
7. Особистість і діяльність (професійна діяльність):
  - 1) поняття про діяльність як форму взаємодії людини з оточуючим середовищем;
  - 2) структура діяльності (мотив, дії, операція, мета)
  - 3) знання, вміння, навички;
  - 4) види діяльності, їх розвиток у людини.
8. Основні фактори та умови формування особистості.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Якими є головні ознаки особистості в психології?

2. У чому виявляється суспільна сутність особистості?
3. Що в особистості зумовлене її біологічною природою?
4. Як співвідносяться між собою поняття “особистість” та “індивідуальність”?
5. Чи можна назвати кожну людину особистістю? Індивідуальністю? Якщо ні, то чому?
6. Які елементи становлять структуру особистості?
7. Які чинники впливають на формування особистості?
8. Що є фундаментальним рушієм людської активності?
9. Що таке спрямованість особистості?
10. Які елементи входять в підструктуру спрямованості особистості?
11. Наведіть класифікацію потреб та мотивів. На чому вона базується?
12. Як пов'язані між собою самооцінка особистості та рівень її домагань?
13. Чи впливає діяльність на психічний розвиток особистості? Як саме?
14. Що таке діяльність та яка її структура?
15. Яка існує єдність між свідомістю та діяльністю?
16. Дайте психологічну характеристику видів діяльності.
17. Поясніть, як діяльність впливає на розвиток людини.
18. Що таке знання, вміння, навички?
19. Що, на вашу думку, впливає на формування професійних вмінь та навичок?

Практичні завдання та психологічні ситуації:

1. *Нижче наведені зразки прояву в поведінці людей якостей індивіда та якостей особистості. Виберіть ті зразки поведінки, які характеризують особистість, і ті, що характеризують індивіда:*
  - У дівчинки спостерігається повільність у моториці, у мові, у мисленні та у протіканні інших пізнавальних процесів, а також у виникненні почуттів. Вона повільно та важко переключається з однієї діяльності до іншої.
  - Сергій вступив на медико-психологічний факультет.
  - Мій друг Петро відрізняється виразною мімікою, різкими рухами та швидкістю ходи.
  - Студент розповів про те, як він розподіляє вільний від роботи час між заняттями спортом та навчанням.
  - Викладач вніс пропозиції, здійснення яких значно підвищило успішність студентів.
2. *Зробіть психологічний аналіз такого положення:*

“Психологи зазначають, що людина як біологічна істота народжується один раз, але як особистість – двічі. Вперше – тоді, коли дитина починає говорити “Я”, відокремлюючись з оточення, протиставляючи себе іншим людям та порівнюючи себе з іншими. Друге народження особистості відбувається, коли у людини сформувався світогляд, власні моральні потреби та оцінки, які роблять її відносно стійкою від переконань інших. Це дає їй змогу керувати своєю поведінкою згідно зі своїми переконаннями і моральними нормами”.

3. Особистість, як відомо, являє собою єдність природного і соціального. *Покажіть на прикладах, що в особистості людини є від природи, а що формується під впливом соціальних чинників.*

4. *В наведених нижче прикладах вкажіть, що відноситься до внутрішньої діяльності, а що до зовнішньої, які процеси тут задіяні:*

- Вам принесли історію хвороби людини, якій зроблено операцію. Завтра вона має бути переведена в палату, яку ви ведете. Відповідно до історії хвороби ви плануєте перелік маніпуляцій, які необхідно буде здійснити, коли хворий поступить у вашу палату.
- Хворий поступив у вашу палату. Ви проводите всі необхідні маніпуляції. Про яку діяльність іде мова?

5. *Вкажіть, які з наведених нижче тверджень характеризують дії, а які операції. А. Дія. Б. Операція.*

а) відповідає меті діяльності; б) відповідає умовам, в яких ставиться мета; в) не усвідомлюється; г) характеризується свідомим контролем; д) виникає шляхом автоматизації; е) свідомо регулює мету діяльності.

6. *Визначте мотиви поведінки кожного з учасників, в описаних нижче випадках:*

- Лікар-інтерн декілька разів скликав консилиум біля ліжка хворого, який страждав систематичними приступами головного болю нервового характеру. Оскільки заспокійливі засоби не допомагали, тоді він заявив: “Якщо не будете себе вести як слід, відправлю в закрите відділення!”
- Лікар говорить дівчині, яка прийшла вперше на обстеження: “Не бійся!”, хоча вона і не думала боятися.
- Чоловіка похилого віку привозять на обстеження в лікарню. Лікар зауважив: “Скільки років? Вісімдесят? Пожив досить, не дивно, якщо щось і трапиться...”
- Головний лікар після невчасно зробленої процедури під час нічного чергування вичитує чергового лікаря: “Як так можна! Працюєте, далі нікуди! Це просто жахливо! Ви ніколи нічого вчасно не робите!”

7. *Прокоментуйте свою навчальну діяльність, як один із видів діяльності.*

8. *Сформулюйте 15 якостей особистості лікаря. Які мотиви діяли у вас при формуванні даних якостей?*

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Загальна характеристика проблеми вивчення мотиваційної сфери особистості.
- Порівняльний аналіз теорій мотивації.

- Професійна діяльність лікаря: психологічна характеристика.
- Проблема психологічної типології особистості.
- Проблема співвідношення соціального та біологічного в психічному розвитку індивіда.
- Проблема періодизації розвитку особистості в сучасній психології.

Завдання для тестового контролю:

9. Який з перелічених нижче факторів формування особистості є “зайвим”?

- фізично-географічний;
- біологічний;
- соціальний;
- виховний;
- власна активна діяльність.

10. Яке з цих визначень особистості є правильним:

- особистість – це індивід, який вирізняється оригінальністю сприймання світу, високими моральними якостями;
- особистість – це сукупність ролей, які індивід виконує в суспільстві;
- особистість – це свідомий індивід, який займає певне місце в суспільстві та виконує певну суспільну роль;
- особистість – це система певних потреб і прагнень, що зумовлюють поведінку індивіда; система, що змінюється під впливом як зовнішніх, так і внутрішніх впливів?

11. Яка з нижчеперелічених основних характеристик спрямованості особистості є “зайвою”:

- інтенсивність;
- стійкість;
- широта;
- певний рівень;
- міцність?

12. Яка з нижчеперелічених основних складових спрямованості особистості є “зайвою” :

- а) потреби;
- б) мотиви;
- в) інтереси;
- г) переконання;
- д) світогляд;
- е) здібності?

Тема № 4. **Спілкування як специфічний різновид діяльності.**

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття:

Знати характеристику спілкування як форми діяльності людини, його структуру; види спілкування; співвідношення понять “мова” та “мовлення”, їх функції та види; значення спілкування в діяльності лікаря; причини виникнення конфліктів.

Вміти визначати позитивний вплив зовнішніх умов в міжособистісних контактах, психологічні феномени під час аналізу конкретних комунікативних ситуацій; використовувати техніку та прийоми спілкування.

План заняття:

I. Поняття про спілкування:

1) структура спілкування:

комунікативний, інтерактивний, перцептивний компоненти;

2) функції спілкування, їх характеристика:

комунікативна; пізнавальна; соціальна.

3) види спілкування, їх характеристика:

а) міжособистісне, міжгрупове, особистісно-групове;

б) формальне, неформальне;

в) безпосереднє, опосередковане;

г) закінчене, перерване;

д) короткочасне і довготривале;

е) вербальне і довготривале.

2. Співвідношення понять мова та мовлення:

- 1) загальна характеристика;
  - 2) функції мови та мовлення;
  - 3) види мовлення (усне, письмове, зовнішнє, внутрішнє);
  - 4) розлади мовлення, види афазії (сенсорна, семантична, динамічна, оптико-мнестична, акустико-мнестична, ефферентна моторна, афферентна моторна).
3. Механізми міжособистісного сприймання, їх характеристика:
- 1) ідентифікація;
  - 2) рефлексія;
  - 3) емпатія;
  - 4) стереотипізація;
  - 5) каузальна атрибуція.
4. Причини виникнення конфліктів у спілкуванні:
- 1) позиції партнерів у спілкуванні;
  - 2) бар'єри у спілкуванні та їх подолання;
  - 3) стилі поведінки у конфліктній ситуації (конкуренція, співробітництво, уникнення, пристосування, компроміс);
  - 4) вибір оптимального стилю вирішення конфлікту.
5. Значення спілкування в діяльності лікаря:
- 1) корекція спілкування;
  - 2) особливості спілкування лікаря з хворим.
1. Загальна характеристика соціально-психологічного тренінгу спілкування.

Питання для контролю та самоконтролю:

1. Що таке спілкування? Дайте характеристику його змісту.
2. Чим зумовлена потреба у спілкуванні між людьми?
3. В чому полягає значення спілкування для психічного розвитку людини?
4. В чому полягає соціальна сутність спілкування?
5. В чому полягає мета спілкування?
6. Перерахуйте функції спілкування та охарактеризуйте їх.
7. Що означає комунікативна функція спілкування?
8. Проаналізуйте типові помилки соціальної перцепції.
9. За якими принципами спілкування поділяють на різновиди?
10. Назвіть та охарактеризуйте види спілкування.
11. У чому виявляється культура невербального спілкування?
12. Яка роль у спілкуванні належить невербальній комунікації?
13. Яка існує структура спілкування?
14. Що таке труднощі та бар'єри у спілкуванні та коли вони виникають, умови виходу з них?
15. Що таке конфлікт? Назвіть причини виникнення конфлікту.
16. Назвіть позитивні та негативні наслідки внутрішньоособистісного конфлікту.
17. Які стилі поведінки в конфліктній ситуації вам відомі?
18. Які види діяльності включає управління конфліктами?

19. Поясніть основні технології регулювання конфлікту.
20. В чому полягає значення спілкування в професійній діяльності лікаря?
21. Який існує взаємозв'язок мови і мовлення?
22. У чому полягає особливість мовлення як процесу та якими є його різновиди?
23. Що таке афазія? Охарактеризуйте її різновиди.
24. У чому, на вашу думку, полягає значення проведення соціально-психологічного тренінгу спілкування?

Практичні завдання та психологічні ситуації:

1. *Ознайомтесь із чотирма зонами (які для західного суспільства ідентифікував Холл), розміри яких залежать від ступеню близькості відносин між людьми та дайте відповіді на запитання:*
  - Інтимна дистанція – від прямого фізичного контакту до 20 см;
  - Особистісна дистанція в межах від 45 см до 1,2 м – на відстані витягнутої руки;
  - Соціальна дистанція – від 1,2 м до 3,5 м, при якій можливість фізичного контакту замінюється голосовим контактом;
  - Публічна дистанція – більше 3,5 м, яка переважає на публічних зібраннях.*Встановіть найбільш зручну для вас дистанцію з 1-3 студентами з вашої групи. Чи змінюється ця дистанція в залежності від того, як поводить себе партнер, якого ви вибрали?*

2. *Виберіть собі партнера і ведіть з ним розмову, улаштувавшись:*
  - Напроти;
  - Боком один до одного (через куток столу);
  - Спиною один до одного;
  - На різних рівнях (один сидить, другий стоїть).*Що ви відчували на різних етапах цього спілкування? Як би ви рекомендували лікарю розміститися біля хворого під час спілкування з ним?*

3. *Виконайте завдання та дайте відповіді на запитання:*

Розділіться на пари: один - №1, другий - №2.

Перший номер розповідає, що з ним відбувалося цього ранку, з якими почуттями він піднявся з ліжка. Другий номер слухає і всім своїм виглядом підтримує того, хто говорить.

Потім вони міняються місцями. Перший продовжує розповідати. Другий заперечує, пробує сперечатися, давати поради, перебиває.

Згодом вони міняються місцями. Перший продовжує розповідати. Другий на нього не дивиться. Займається своїми справами, демонструючи відсутність інтересу. Партнери міняються місцями.

Що ви відчували до свого партнера на першому етапі спілкування? На другому? На третьому? Які поради ви б дали лікарю на етапі встановлення психологічного контакту з хворим?

4. *До якого типу психологічних явищ відноситься дана реакція хворого: Хворий не бажає оперуватися у одного хірурга (це жінка), а хоче в іншого (це чоловік).*

Як би ви побудували спілкування з хворим у випадку, якщо його бажання неможливо виконати?

5. *Виберіть у своїй уяві студента, який вам не подобається. Оцініть, чи ця неприязнь є результатом:*

а) ваших індивідуальних властивостей;

б) властивостей вашого партнера (зовнішній вигляд, індивідуальні особливості);

в) особливостей ваших взаємовідносин (конфліктність, перший невдалий досвід взаємовідносин тощо).

6. *Міжособистісний конфлікт – це ситуація, де дійові особи переслідують несумісні цілі та реалізують протилежні цінності або одночасно прагнуть досягнення такої мети, якої може досягнути тільки одна із сторін. Ці конфлікти можна класифікувати за такими напрямками:*

а) за результатом “корисності”: конструктивний і стабілізуючий;

б) за мотивацією: позитивний і негативний;

в) за обсягом: широкий і локальний;

г) за керівництвом: керований і некерований;

д) за часом протікання: короткостроковий, довгостроковий, разовий, повторний;

е) за кількістю учасників: особистість - особистість, особистість – група, дві або більше груп одного колективу;

ж) за джерелом виникнення: об’єктивний і суб’єктивний, істинний і хибний;

з) за формою вираження: вербальний і невербальний, внутрішній і зовнішній, навмисний і спонтанний тощо;

і) за типом структурних взаємовідносин: конфлікти по “вертикалі” і по “горизонталі”;

к) за силою емоційного впливу на учасників конфлікту: сильний і слабкий;

л) за результативністю: позитивний і негативний.

Дайте соціально-психологічну оцінку даним видам міжособистісних конфліктів і зробіть спробу визначення стратегії власних дій у відповідних ситуаціях.

13. Проаналізуйте основні стилі розв'язання конфліктів у студентському середовищі (на конкретному прикладі з життя вашої групи).

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Спілкування і розвиток особистості.
- Конфлікти в спілкуванні лікаря з хворим.
- Стили спілкування.
- Мовлення як засіб спілкування лікаря з хворим.
- Використання засобів мови в професійній діяльності лікаря.
- Психолінгвістична модель мовлення.
- Лінгвістична психотерапія та її застосування в практичній діяльності лікаря.
- Розлади мислення та мовлення.

Завдання для тестового контролю:

7. *Яка з нижче вказаних властивостей не належить до структури спілкування:*

- а) комунікативна;
- б) інтерактивна;
- в) перцептивна;
- г) емпативна?

8. *Яке з визначених нижче положень не відноситься до спілкування:*

- а) обмін думками;
- б) різновид людської діяльності;
- в) специфічна соціальна форма інформаційного зв'язку;
- г) процес взаємодії між людьми, під час якого встановлюється психологічний контакт, який характеризується передачею певної інформації;
- д) правильної відповіді немає;
- е) всі відповіді правильні?

9. *Комунікативна функція мови – це:*

- а) форма передачі думок;
- б) сполучення слів у реченні;

в) функція спілкування, передач думок, бажань, прагнень.

10. Сигніфікативна функція мови – це:

а) виявлення переживань, емоційних станів;

б) функція спілкування людей між собою;

в) функція означення, яка виявляється в тому, що слово служить назвою предметів, властивостей, дій.

11. Форма мовлення, при якій говорить лише одна особа, а решта тільки сприймають її мову, називається:

а) внутрішнім мовленням;

б) діалогічним мовленням;

в) монологічним мовленням.

12. Яка з перелічених нижче група методів не належить до активних методів соціально-психологічного тренінгу:

а) лекції, семінари, бесіди соціально-психологічної тематики тощо;

б) групові дискусії, розбір помилок з практики спілкування, аналіз ситуації морального вибору тощо;

в) рольові ігри, тренінг соціальної перцепції, поведінковий тренінг, невербальна психогімнастика тощо;

г) правильної відповіді немає;

д) всі відповіді правильні?

13. Виберіть у своїй уяві студента, який вам не подобається. Оцініть, чи ця неприязнь є результатом:

а) ваших індивідуальних властивостей;

б) властивостей вашого партнера (зовнішній вигляд, індивідуальні особливості);

в) особливостей ваших взаємовідносин (конфліктність, перший невдалий досвід взаємовідносин тощо).

13. Проаналізуйте основні стилі розв'язання конфліктів у студентському середовищі (на конкретному прикладі з життя вашої групи).

Тема № 6. Характеристика основних властивостей уваги, відчуттів та сприймання.

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття:

Знати визначення та схему анатомо-фізіологічних механізмів уваги, відчуттів та сприймання; їхню класифікацію та властивості.

Вміти використовувати засоби, що сприяють концентрації уваги; визначити види відчуттів в залежності від місця подразника; від органів, де вони виникають; кількісну характеристику відчуттів – абсолютний та відносний пороги відчуттів; охарактеризувати ілюзії простору, руху та часу; аналізувати сферу застосування закономірностей сприймання в діяльності лікаря.

План заняття:

1. Увага.

1. Поняття про увагу, як необхідну умову всякої діяльності.
2. Питання про фізіологічну основу уваги (І. П. Павлов; О.О.Ухтомський).
3. Класифікація видів уваги та їх характеристика:
  - 1) мимовільна увага,
  - 2) довільна увага,
  - 3) післядовільна увага.
4. Характеристика основних властивостей уваги:
  - 1) концентрація уваги,
  - 2) стійкість уваги,
  - 3) обсяг уваги,
  - 4) розподіл уваги,
  - 5) переключення уваги.
5. Індивідуальні властивості уваги.

2. Відчуття.

1. Поняття про відчуття.
2. Фізіологічна основа відчуттів (за І. П. Павловим):
  - 1) Аналізатор -матеріальний орган відчуттів;
  - 2) Складові частини аналізатора:
    - а) периферійна;
    - б) провідникова;
    - г) центральна.
3. Чутливість аналізаторів; пороги чутливості:
  - 1) поняття про поріг чутливості;
  - 2) абсолютний та відносний поріг;
  - 3) нижній поріг абсолютної чутливості;
  - 4) верхній поріг абсолютної чутливості.
4. Основні властивості відчуттів:

- 1) якість;
  - 2) інтенсивність;
  - 3) тривалість;
  - 4) локалізація у просторі;
  - 5) адаптація;
  - 6) контраст;
  - 7) синестезія;
  - 8) сенсibiliзація;
  - 9) компенсація.
5. Класифікація видів відчуттів:
- 1) екстерорецептори:
    - а) дистантні (зір, нюх, слух);
    - б) контактні (смак, тактильна чутливість);
  - 2) інтерорецептори;
  - 3) пропріорецептори.
6. Виникнення больових відчуттів.
7. Індивідуальні властивості відчуттів.

3. Сприймання.

1. Поняття про сприймання.
2. Фізіологічна основа сприймання (за І. М. Сеченовим).
3. Характеристика основних властивостей сприймання:
  - 1) предметність;
  - 2) цілісність;
  - 3) константність;
  - 4) осмисленість;
  - 5) вибірковість;
  - 6) аперцепція.
4. Види сприймання:
  - 1) залежно від дії провідного аналізатора (зорове, слухове, дотикове, нюхове, смакове);
  - 2) залежно від форм існування:
    - а) сприймання часу;
    - б) сприймання руху;
    - в) сприймання простору.
5. Поняття про ілюзії та галюцинації.

Питання для контролю та самоконтролю:

1. У чому виявляється увага?
2. В чому полягає значення уваги в житті людини?
3. Яким є фізіологічний механізм уваги?
4. Що є джерелом уваги особистості в її діяльності?
5. Як пов'язані між собою увага та діяльність?
6. Назвіть основні властивості уваги. Охарактеризуйте їх.
7. Які якості уваги, з вашої точки зору, мають для лікаря професійне значення?
8. Назвіть основні види уваги. Охарактеризуйте їх.
9. Які умови потрібні для виникнення і підтримання довільної уваги.
10. У чому полягає уважність як психічна властивість?
11. Чи можна по зовнішньому вигляду людини визначити уважна вона чи ні?
12. Що таке неуважність? Як її визначити?

Практичні завдання та психологічні ситуації:

10. На який вид уваги розраховував педагог? Як довго він може користуватися таким прийомом?

На практичних заняттях у вузі викладач в тих випадках, коли студенти вели себе особливо галасливо, стукав по письмовому столі крейдою чи ручкою.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Сенсорно-перцептивна організація людини.
- Цілісність та структурність сприймання в професійній діяльності лікаря.
- Роль аперцепції у регуляції поведінки та діяльності людини.
- Класичні та сучасні теорії сенсорних процесів.
- Увага в пізнавальній діяльності особистості.
- Експериментальне вивчення уваги.
- Розвиток та шляхи формування властивостей уваги.
- Екстрасенсорне сприймання.
- Здорові ілюзії та паранормальні явища.

Практичні завдання та психологічні ситуації:

1. *Яка властивість відчуттів виявляється в кожному прикладі, наведеному нижче?*
  - а) побувши в приміщенні, людина скоро перестає відчувати запах горілого, хоча людина, яка тільки-но увійшла, виразно відчуває його;
  - б) при збільшенні освітлення в залі, звуки, які доносились зі сцени, стали здаватися глядачам голоснішими.

2. Поясніть, про які властивості відчуттів йде мова в наведених нижче прикладах:

а) чому ми, коли їмо гарячий суп, не помічаємо, солоний він чи ні?

б) чому говорять: “На вкус и цвет товарища нет”?

в) довгі товарні потяги, пасажирські поїзди проходять біля нашого будинку. Знайомі, котрі заходять до нас, запитують: “Як ви можете жити при такому шумі?” А ми зовсім не помічаємо ніякого шуму.

г) сліпоглухонімі орієнтуються в просторі переважно за допомогою нюхових, дотикових відчуттів.

3. Проаналізуйте описані нижче ситуації та назвіть види відчуттів у наведених прикладах.

а) “Перед сходом сонця прохолода, а він босоніж, без кепки. І куртки в нього немає. Шкіра у хлопчика стала пухирчата, губи посиніли, він зщулився, намагався глибше засунути руки в кишені...”

б) “І в цю хвилину Юрко відчув велику спрагу, палило вуста. А вода за ґратами дзюрчала. Ставало нестерпно.”

в) “Короткий й різкий приступ змусив Ольгу прокинутись. Щось тупе, дуже важке било з середини по хребту, і, повитиравши долонями мокрий, холодний лоб, вона спробувала спустити ноги з ліжка. Новий поштовх – і вона, щоб не закричати, затримала дихання, закусила губу...”

г) “Людина з закритими очима чітко розрізняє, наскільки її рука піднята чи опущена, наскільки вона зігнута в лікті; нахиляється голова прямо чи вбік.”

4. Про яке явище йде мова нижче:

В жаркий літній день ви йдете купатися, стрибаєте у воду і спочатку вона здається вам дуже холодною, але через деякий час ви вже не відчуваєте холоду?

5. Чому світлові реклами побудовані так, що світло в них то засвічується, то гасне? Поясніть.

Тема № 7. Поняття і характеристика пам'яті.

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття:

Знати визначення пам'яті; характеристику основних процесів пам'яті; схему анатомо-фізіологічного механізму пам'яті; психологічні теорії пам'яті; основні підходи щодо класифікації видів пам'яті; індивідуальні особливості та розвиток пам'яті.

Вміти визначати види пам'яті за тривалістю закріплення інформації; характером психічної діяльності та участі волі; визначати індивідуальні відмінності та порушення пам'яті.

План заняття:

1. Поняття про пам'ять.
2. Психологічні теорії та механізми пам'яті:
  - 1) асоціативна теорія. Поняття асоціації, її види (асоціація за суміжністю, асоціація за схожістю; асоціація за контрастом);
  - 2) діяльнісна теорія;
  - 3) фізіологічна теорія;
  - 4) біохімічна теорія.
3. Характеристика основних процесів пам'яті:
  - 1) запам'ятовування; умови ефективного запам'ятовування;
  - 2) збереження ; умови збереження інформації;
  - 3) відтворення, його види (згадування, пізнавання, спогади, пригадування);
  - 4) забування та його причини.
4. Основні підходи щодо класифікації видів пам'яті та їх взаємозв'язок:
  - 1) а) наочно-образна пам'ять;
б) словесно-логічна пам'ять;
в) емоційна пам'ять;
г) рухова пам'ять.
  - 2) довільна і мимовільна;
  - 3) короткочасна і довгочасна;
  - 4) оперативна;
  - 5) механічна і смислова (логічна).
5. Індивідуальні відмінності пам'яті (швидкість, точність, міцність запам'ятовування та готовність до відтворення).

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. Охарактеризуйте найважливіші особливості пам'яті як пізнавального процесу.
2. Якою є роль пам'яті в психічному житті людини?
3. Що є фізіологічною основою пам'яті?
4. Які вам відомі різні психологічні теорії та механізми пам'яті?
5. Якою є природа асоціації?
6. Охарактеризуйте основні процеси пам'яті.
7. Що таке запам'ятовування і які його основні види?
8. Розкажіть про смислове і механічне запам'ятовування та їх місце і роль у засвоєнні знань.

9. Розкрийте основні умови успішного довільного запам'ятовування.
10. Що таке відтворення, його види та роль у процесі засвоєння знань?
11. Що таке забування, які його причини?
12. Як попереджувати забування важливого матеріалу?
13. За якими принципами пам'ять поділяють на різновиди?
14. Охарактеризуйте види пам'яті.
15. У чому полягає відмінність між короткочасною та оперативною пам'яттю?
16. Вкажіть, який вид пам'яті є провідним для лікаря?
17. Якими є головні умови продуктивного запам'ятовування?
18. Чи можна стверджувати, що ефективність запам'ятовування зростає з кількістю повторень?
19. Як попереджувати забування важливого матеріалу?
20. У чому виявляються індивідуальні відмінності пам'яті?
21. Назвіть відомі вам розлади пам'яті.

Практичні завдання:

1. Вкажіть, які види пам'яті та процеси проявляються в описаних нижче прикладах:

а) Студент ходить по кімнаті і вчить матеріал з психології. На завтра його треба знати для складання заліку.

б) Студент, готуючись до практичного заняття, знайшов потрібний параграф, почав його читати і радісно скрикнув: "Я це все знаю, викладач розказував на занятті". А наступного дня одержав "2", бо не зміг переказати навіть зміст параграфа.

5. Визначте вид пам'яті:

а) після зустрічі із старими знайомими він поринув у спогади про минуле, йшов, не зважаючи на зустрічних перехожих, на будинки, поряд з котрими він проходив, і непомітно для самого себе опинився біля воріт свого будинку.

б) одного разу актор повинен був несподівано для себе замінити іншого актора і протягом одного дня вивчив його роль: під час вистави актор знав її досконало, однак після вистави він цілковито забув увесь текст.

в) Бесіда двох драматургів:

коли я пишу будь-яку сцену, я чую її. Чую голос кожної дійової особи.

А я бачу сцену, герої ходять, щось роблять. Знаєте, де я подумки знаходжусь? В середині партеру.

г) Викладач спитав студента:

Чи запам'ятали ви фразу, яку я говорив на попередній лекції?

Так, звичайно, - впевнено відповів студент. – Ви сказали: “Вчора тут сів літак”.

Викладач заперечив: - Я передбачав, що ви можете щось забути, але ж ви змінили усі мої слова. Я просив вас запам’ятати фразу: “Напередодні тут приземлився аероплан”.

6. Поясніть, в якій групі студенти краще запам’ятають матеріал і чому?

В двох групах студентів провели нове практичне заняття. В першій групі повідомили, що матеріал заняття буде перевірятися на екзамені в кінці сесії. В другій групі такого повідомлення не зробили. В обох групах перевірили матеріал через два тижні.

6. Поясніть, чому багато людей для кращого запам’ятовування вдаються до коротких записів. Чому такий спосіб сприяє кращому запам’ятовуванню матеріалу?

8. Чим пояснити, що студент, який вчить матеріал лише для того, щоб скласти екзамен з психології, швидко його забуває?

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Психологічні теорії пам’яті.
- Клінічні форми порушення пам’яті.
- Проблема розвитку та тренування пам’яті.
- Динаміка вікових змін пам’яті.
- Індивідуальні особливості пам’яті людини і властивості нервової системи.
- Прийоми ефективного запам’ятовування.

Завдання для тестового контролю:

2. Яке з наведених нижче визначень пам’яті є найбільш повним і правильним?
Пам’ять – це:

- а) збереження раніше набутих вражень;
- б) основна умова набуття людського досвіду;
- в) створення в голові людини образів раніше сприйнятого;
- г) збереження, запам’ятовування і відтворення раніше сприйнятого.

3. В якому з рядків дано правильну класифікацію видів пам'яті за характером психічної активності?

- а) образна, рухова, словесно-логічна, короткочасна.
- б) образна, зорова, рухова, словесно-логічна, короткочасна.
- в) слухова, образна, словесно-логічна, емоційна, рухова, довільна.
- г) дотикова, образна, словесно-логічна, рухова.

4. На які види поділяється запам'ятовування в залежності від участі мислення в його роботі:

- а) словесно-логічне, механічне, образне;
- б) образне, смислове, механічне;
- в) механічне, смислове?

5. Назвіть вид пам'яті, який виявляється при запам'ятовуванні змісту казки дитиною:

- а) рухова;
- б) емоційна;
- в) словесно-логічна;
- г) образна;

Тема № 8. **Поняття і характеристика мислення та уяви.**

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття:

Знати визначення та види мислення; його специфіку; основні теорії мислення; мислительні операції та логічні форми мислення; поняття про уяву та її види; прийоми створення образів уяви; роль уяви в житті та діяльності людини; визначення мовлення, його функцій та видів.

Вміти порівнювати й аналізувати операції та форми мислення; визначати індивідуальні властивості та розлади мислення; використовувати різні форми створення образів уяви; впізнавати основні порушення мовлення в професійній діяльності.

План заняття:

1. Мислення.

1. Розуміння мислення, його специфіки у порівнянні з безпосереднім чуттєвим відображенням.
2. Відмінні особливості мислення як відображення дійсності.
3. Основні теорії мислення у вітчизняній психології:
  - 1) Теорія мислення І.М.Сеченова (основні елементи мислення);
  - 2) Теорія мислення Л.С.Виготського (процес мовного мислення);
  - 3) Теорія мислення С.Л Рубінштейна (закономірності аналізу, синтезу та узагальнення);
  - 4) Теорія мислення П. Я. Гальперіна (генетичний підхід в дослідженні мислення);
  - 5) Теорія мислення в українській психологічній школі (основні підходи та експериментальні факти в роботах Г.С.Костюка).
4. Психологічна характеристика мислення як процесу вирішення задач:
  - 1) Поняття задачі;
  - 2) Поняття проблемної задачі;
  - 3) Проблема і гіпотеза.
5. Мислительні операції як основні механізми мислення (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, конкретизація, класифікація).
6. Логічні форми мислення:
  - 1) поняття ;
  - 2) судження;
  - 3) умовивід.
7. Основні види мислення, їх класифікація:
  - 1) Наочно-дійове мислення;
  - 2) Наочно–образне мислення.
  - 3) Словесно – логічне мислення (абстрактне);
  - 4) Теоретичне та практичне мислення;
  - 5) Науково та художнє мислення;
  - 6) Репродуктивне та творче мислення.
  - 7) Дискурсивне та інтуїтивне мислення.
8. Індивідуальні властивості мислення (самостійність, широта, глибина, гнучкість, швидкість, критичність).

2. Уява.

1. Поняття про уяву та її своєрідність як пізнавального процесу.
2. Фізіологічні основи процесу уяви.
3. Класифікація видів уяви:

- 1) види уяви в залежності від характеру діяльності людини (репродуктивна та творча);
  - 2) види уяви за їх змістом (технічна, наукова та художня);
  - 3) види уяви в залежності від участі волі в діяльності (активна (довільна) та пасивна (мимовільна));
  - 4) мрія як особливий вид уяви.
4. Прийоми створення образів уяви:
- 1) аглютинація (комбінування);
  - 2) аналогія;
  - 3) акцентуація (наголошення);
  - 4) гіперболізація (перебільшення або применшення);
  - 5) типізація;
  - 6) схематизація.
5. Уява і особистість. Значення уяви в мотивації поведінки і діяльності людини.
6. Індивідуальні особливості уяви.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. У чому полягають специфічні особливості мислення як вищої форми пізнавальної діяльності?
2. У чому полягає особливість опосередкованого способу і знання дійсності?
3. В чому єдність чуттєвого пізнання і мислення?
4. Доведіть, що мислення глибше, повніше, точніше відображає зовнішній світ, ніж чуттєве пізнання.
5. Розкрийте роль мислення в житті та діяльності людини.
6. Що є фізіологічною основою мислення?
7. Охарактеризуйте основні розумові операції.
8. Розкрийте роль розумових операцій мислення в медичній діяльності.
9. Що є кінцевим продуктом мисленого пізнання дійсності?
10. Що таке проблемна ситуація? Наведіть приклади.

Практичні завдання:

1. *Знайдіть і обґрунтуйте найбільш точне і повне визначення мислення:*
- а) процес безпосереднього відображення предметів та явищ в їх зв'язках і відношеннях;
  - б) процес відображення окремих конкретних предметів з їх істотними властивостями і якостями;
  - в) відображення в голові людини предметів та явищ з їх істотними властивостями;
  - г) процес створення уявлень про предмети і явища об'єктивної дійсності.

2. *Розв'яжіть психологічні задачі:*

- Уявіть собі, що у вас в кишені коробка з одним сірником. Ви зайшли вночі в кімнату де є свічка, газова лампа. Що ви запалите в першу чергу?
- Чому не можна поховати в Києві лікаря, який живе в Луцьку?
- Сину п'ять років. Через п'ятнадцять років батько буде старший від сина в три рази. Скільки років батькові зараз?
- Син батька-полковника побив батька сина-полковника. Хто ж ким кому доводиться, якщо самого полковника в хаті не було?
- Маса журавля, який стоїть на одній нозі, шість кілограмів. Яка буде маса журавля, коли він стане на дві ноги?
- Три лікаря за тридцять хвилин подивились трьох пацієнтів. Скільки пацієнтів подивився кожен лікар?

3. Розв'яжіть психологічну задачу:

Яким чином за допомогою спеціальних променів знищити пухлину, що знаходиться в середині організму, не пошкодивши при цьому здорові тканини? Відомо, що для видалення цієї пухлини необхідна така концентрація променів в місці її розташування, яка шкідлива для здорових тканин, але іншого доступу до пухлини, як через них, немає.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Мислення та уява.
- Розлади мислення та мовлення.
- Прояв інтелектуальних здібностей у професійній діяльності лікаря.
- Психологія мислення та проблема штучного інтелекту.
- Інтелект: основні підходи до розуміння.

Завдання для тестового контролю:

1. Яке з поданих нижче визначень уяви є правильним:

- а) уява – це процес створення людиною образів об'єктів;
- б) уява – це психічна діяльність, в результаті якої відбувається створення нових форм уявлень або думок;
- в) уява – це сукупність уявлень про навколишню дійсність;
- г) уява – це процес створення в голові людини образів об'єктів, яких вона ніколи не сприймала, на основі попереднього досвіду.

2. В якому з наведених нижче варіантів йдеться про уяву:

- а) я виразно уявив собі школу, вчителів, учнів, з якими вчився понад десять років тому.

б) підійшовши до троянди, я милуюсь її красою, малюю в своїй голові її образ.

3. Створення образів уяви, що здійснюються шляхом сполучення елементів, взятих з інших уявлень, називається:

- а) аглютинація;
- б) акцентування;
- в) типізація;
- г) схематизація.

4. В якому з наведених варіантів дано правильну характеристику репродуктивної уяви:

- а) репродуктивна уява полягає у створенні образів об'єктів, які людина сприймала раніше;
- б) репродуктивна уява полягає у створенні образів об'єктів, яких людина раніше не сприймала, за словесним описом або сприйманням окремих її деталей;
- в) репродуктивна уява полягає у створенні образів, яких у природі не існує?

5. В якому з наведених варіантів дається правильна характеристика творчої уяви:

- а) творча уява полягає у створенні образів нових, оригінальних об'єктів на основі попереднього досвіду;
- б) творча уява – це створення образів об'єктів на основі їх словесного опису;
- в) творча уява – це створення образів об'єктів, які раніше не сприймалися людиною?

6. В якому з варіантів правильно визначається мрія як вид уяви:

- а) мрія – це створення людиною образів свого майбутнього;
- б) мрія – це створення людиною образів бажаного майбутнього;
- в) мрія – це творча уява, скерована на майбутнє?

Тема № 9. Характеристика емоційно-вольової сфери особистості.

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття:

Знати визначення емоцій та почуттів; фізіологічні механізми емоцій; особливості та психологічні теорії емоцій; класифікацію видів емоцій та почуттів; визначення волі; етапи вольової дії; вольові якості особистості; поняття про вольове зусилля та силу волі.

Вміти пояснити функції емоцій та їхній взаємозв'язок з іншими психічними процесами; за зовнішніми проявами (виразом обличчя, мімікою, жестами і т.п.); визначати вираження емоційних переживань; враховувати вольові якості особистості, емоційний стан пацієнта в процесі лікування; розрізняти розлади емоцій та порушення вольової сфери особистості.

План заняття:

1. Емоції та почуття.

1. Поняття про емоції та почуття:
  - 1) емоції і особистість;
  - 2) почуття як мотиви і риси особистості;
  - 3) адаптивне значення емоцій.
2. Психологічні теорії емоцій:
  - 1) теорія Ч. Дарвіна;
  - 2) теорія Джеймса Ланге;
  - 3) теорія Кеннона-Барда;
  - 4) теорія когнитивного резонансу Л.Фестінгера;
  - 5) інформаційна теорія емоцій П.Симонова;
  - 6) когнитивно-фізіологічна теорія емоцій С.Шехтера.
3. Фізіологічні основи емоцій (за І.П.Павловим).
4. Вираження емоцій і почуттів (зовнішні і внутрішні).
5. Форми прояву (переживання) емоцій і почуттів:
Настрій, афект, пристрасть, стрес, фрустрація.
6. Класифікація видів емоцій:
Класифікація видів почуттів. Вищі почуття: моральні, інтелектуальні, естетичні, практичні.
7. Основні параметри емоційного процесу (інтенсивність, тривалість, глибина, усвідомленість, сила, темп, ритм емоційних реакцій).

2. Воля.

1. Поняття волі та вольової дії.
2. Фізіологічний механізм волі (за І.П. Павловим).
3. Поняття про довільну та мимовільну дію.
4. Природа вольової дії:

- 1) структура вольової дії (постановка мети, боротьба мотивів, прийняття рішення, виконання);
- 2) проста та складна вольова дія, їх аналіз;
- 3) перешкоди, що зумовлюють виникнення вольової регуляції (зовнішні – час, простір, фізичні властивості речей тощо; внутрішні – втома, страх, небажання, хворобливий стан).
5. Індивідуальні особливості волі (дисциплінованість, витримка, рішучість, організованість, наполегливість, самостійність тощо).
6. Виховання вольових якостей та їх формування у дітей.
7. Порушення вольової сфери особистості (гіпобулія, гіпербулія, абулія, апраксія тощо).
8. Поняття про вольове зусилля та силу волі.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

1. У чому полягає відмінність між емоціями та почуттями?
2. За якими ознаками можна констатувати, що людини перебуває в стані емоційного збудження?
3. Чи впливають почуття на перебіг пізнавальних процесів?
4. Які функції емоцій вам відомі?
5. Назвіть відомі вам психологічні теорії емоцій.
6. Які сучасні зарубіжні концепції емоцій ви знаєте?
7. Назвіть відомі вам емоційні стани, охарактеризуйте їх головні ознаки.
8. Охарактеризуйте види емоцій та види почуттів.
9. Яка роль почуттів в житті людини?
10. Як почуття впливають на діяльність людини, її хід та результати?
11. Чому моральні, інтелектуальні, естетичні та практичні почуття належать до вищих почуттів?
12. Які порушення емоцій і почуттів вам відомі?

Практичні завдання:

1. Який існує зв'язок почуттів з діяльністю:

- а) почуття виникають у зв'язку з діяльністю, але на неї не впливають;
- б) почуття викликаються діяльністю, її успіхами і невдачами і впливають на її хід;
- в) вплив почуттів на діяльність не має закономірного характеру.

2. У якому рядку названо тільки почуття:

- а) гнів, страх, радість, почуття власної гідності;
- б) любов, туга, незадоволення, спрага;
- в) совість, ненависть, біль;
- г) сором, симпатія, закоханість, дружба, товаришування;

- д) щастя, симпатія, закоханість, дружба, товаришування;
- е) іронія, гумор, байдужість, ентузіазм, зневага, сила;
- є) здивування, насолода, любов, мета?

7. Серед наведеного переліку почуттів знайдіть і опишіть:

- а) моральні;
- б) інтелектуальні;
- в) естетичні.

Кохання, радість, колективізм, товаришування, здивування, гумор, іронія, ентузіазм, любов до прекрасного, совість, обов'язок, симпатія, радість, почуття нового, дружба, байдужість, відповідальність, почуття комічного, сумнів, любов до знань, почуття потворного.

13. Як ви думаєте, яку емоцію виражає людина, коли:

- Сидить, понурена, плечі опущені, руки безсило звисають, голова похилена, незворушний погляд націлений в підлогу, голос глухий, мова сповільнена;
- Поза напружена, руки судорожно перебирають край одежі, погляд неухвально, мова швидка, відривчаста, голос гучний, деколи зривається.

14. Чим можна пояснити такий факт:

- Помічено, що після виходу на пенсію у багатьох людей може виникати депресивний стан, інколи погіршується самопочуття.
- Коли дати людині можливість вибалакатися, поплакати, то їй легше перенести горе.

15. Емоційний стан лікаря часто визначає успіх його діяльності.

Опишіть, які емоційні стани виникають у вас під час відвідування лікарні, навчальних аудиторій медичного закладу, читання медичної літератури тощо? Поясніть, що ми називаємо "нормальний" стан лікаря і які емоційні стани вимагають корекції в діяльності лікаря.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Емоції та пізнавальні процеси.
- Причини емоційної нестійкості лікарів.
- Стрес фізіологічний і психологічний.
- Емоційні стани та їх роль у регуляції поведінки і діяльності людини.
- Вплив психічних станів на здоров'я і самопочуття людини.
- Почуття як своєрідне відображення об'єктивної дійсності.
- Дослідження виразу почуттів в поведінці та фізіологічних функціях.
- Вольові здібності людини та їх формування.
- Психологічні теорії волі.

- Самовиховання волі майбутніх лікарів.

Завдання для тестового контролю:

1. Вольові дії – це:

- а) свідомі, довільні дії;
- б) перехід від рішень до їх виконання;
- в) дії, скеровані на досягнення свідомо поставлених цілей і пов'язані з подоланням перешкод;
- г) прийняття правильних рішень, накреслення плану їх виконання.

2. Характерною рисою довільних дій є те, що:

- а) в них є лише наявність прагнення до мети;
- б) в них є попереднє уявлення мети та способів її здійснення;
- в) в них є наявність прагнення до мети, попереднє уявлення мети і спосіб її здійснення;
- г) попереднє рухове уявлення не обов'язково пов'язане з прагненням до мети.

3. У яких рядках перелічено лише позитивні вольові якості:

- а) цілеспрямованість, наполегливість, впертість, мужність;
- б) самостійність, цілеспрямованість, мужність, рішучість;
- в) витримка, наполегливість, впертість.

4. Вкажіть правильне визначення рішучості:

- а) рішення про виконання визначеної рухової дії приймаються швидко і обдуманно;
- б) прийняті рішення виконуються невпевнено;
- в) відсутність розгубленості під час прийняття рішення в ускладнених умовах діяльності або в стані емоційного збудження.

5. Вкажіть правильне визначення сміливості:

- а) уміння визнати і засудити власні помилки;
- б) участь в критиці застарілих методів лабораторних занять;
- в) нездібність робити сміливі вчинки в ігровій ситуації.

6. Вкажіть правильне визначення самостійності:

- а) невміння проявляти вироблені звички самостійної поведінки в нових умовах ;
- б) вміння самостійно підбирати комплекси фізичних вправ для розвитку рухових здібностей;
- в) здатність потрапляти під вплив іншого;
- г) вміння в послідовній реалізації власних переконань і поглядів в поведінці, діях.

7. Визначте вольову якість особистості:

Студент для розвитку своєї волі часто переривав читання книжки на найцікавішому місці і не торкався її 2-3 дні. Таким способом він розвивав:

- а) витримку;
- б) самостійність;
- в) дисциплінованість;
- г) наполегливість;
- д) цілеспрямованість.

Тема № 10. Індивідуально-типологічні властивості особистості.

(практичне заняття – 4 години)

Мета заняття:

Знати визначення понять “темперамент”, “характер”, “здібності”, “задатки”; фізіологічні основи темпераменту, тип вищої нервової діяльності (за І.П.Павловим); природні передумови характеру (за І.П.Павловим); психологічну характеристику типів темпераменту та структуру характеру; види здібностей та рівні їх здібностей, їх властивості.

Вміти визначати акцентуації характеру, враховувати особливості темпераменту в професійній діяльності лікаря; розрізняти типові та індивідуальні риси характеру; види здібностей тощо.

План заняття:

Темперамент.

1. Поняття про темперамент:

- 1) історія вивчення проблеми;
- 2) роль темпераменту у психічній діяльності та поведінці;
- 3) основні параметри (властивості) темпераменту: загальна активність, моторика, динаміка, емоційність.

2. Фізіологічні основи темпераменту:

- 1) властивості нервової системи;
- 2) тип вищої нервової діяльності (за І.П. Павловим) та темперамент.
3. Типи темпераментів та їх психологічна характеристика (холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік).
4. Типологічні теорії темпераменту:

Характер.

1. Поняття про характер:
  - 1) Характер та індивідуальність людини;
  - 2) Характер та темперамент.
2. Природні передумови характеру (за І. П. Павловим).
  1. Структура характеру та його властивості:
    - 1) визначення структури характеру;
    - 2) зміст і форма у структурі характеру;
    - 3) основні компоненти структури характеру (спрямованість, переконання, розумові риси, емоції, воля, темперамент, повнота, цілісність).
  2. Класифікація рис характеру:
    - 1) ставлення до праці;
    - 2) ставлення до інших людей;
    - 3) ставлення до речей;
    - 4) ставлення до самої себе.
  3. Типові та індивідуальні риси характеру:

Здібності.

2. Поняття про здібності.
3. Біологічне і соціальне в здібностях:
  - 1) задатки як природні передумови розвитку здібностей,
  - 2) проблема спадковості здібностей,
  - 3) розвиток здібностей.
4. Рівні розвитку здібностей: обдарованість, талант, геніальність.
5. Види здібностей:
  - 1) загальні та спеціальні здібності,
  - 2) розумові та практичні здібності,
  - 3) творчі здібності.
6. Зв'язок темпераменту, характеру і здібностей.

Питання для поточного контролю та самоконтролю:

4. У чому, на вашу думку, виявляється темперамент?
5. Якими властивостями психічної діяльності характеризується темперамент?

3. Хто перший зробив спробу визначити типи темпераменту людей?
4. Які поєднання властивостей вищої нервової діяльності І.П. Павлов зробив засадовим при розподілі темпераменту на типи?
5. Розкрийте фізіологічні основи темпераменту.
6. У чому виявляються особливості поведінки екстраверта?
7. У чому виявляються особливості поведінки інтроверта?
8. Як може позначатися темперамент на формуванні рис особистості?
9. Назвіть типи темпераменту та дайте їх психологічну характеристику.
10. Яку роль у діяльності фахівця в системі суб'єктивних відносин відіграє знання темпераменту людини?
11. У чому може виявлятися врахування лікарем особливостей темпераменту пацієнта?
12. Назвіть ділові якості флегматика та сангвініка.
13. У людей якого темпераменту дуже виразні міміка, пантоміміка, жести, мова?
14. Люди якого типу темпераменту схильні до тривалих внутрішніх зосереджень, але не на об'єктах, а на своїх почуттях?
15. Чи можна змінити свій темперамент? Поясніть.
16. Покажіть залежність темпераменту від умов життя і виховання.

Практичні завдання:

1. Серед вказаних нижче визначень темпераменту знайдіть правильну відповідь:

- а) темперамент – це сукупність індивідуальних особливостей людини, які характеризують динамічну і емоційну сторони її діяльності і поведінки;
- б) темперамент – це швидкість і енергія перебігу психічних пізнавальних процесів;
- в) темперамент – це природжений тип нервової системи, який визначає рівноваженість і рухливість психічних процесів;
- г) темперамент – це прояв типу вищої нервової діяльності в поведінці і діяльності людини;
- д) темперамент – це швидкість і виразність рухів, жестів, міміки.

2. Хто перший зробив спробу визначити типи темпераменту людей:

- а) Е. Кант;
- б) І.П. Павлов;
- в) Гіппократ;
- г) Аристотель;
- д) Кречмер?

3. Яка з перелічених нижче основних властивостей темпераменту є “зайвою”:
- а) чутливість;
  - б) реактивність;
  - в) активність;
  - г) темп реакції;
  - д) пластичність – ригідність;
  - е) екстраверсія – інтроверсія?
4. Якому темпераменту відповідає така фізіологічна характеристика типу нервової системи:
- а) “сильний, врівноважений, лабільний”;
  - б) “сильний, врівноважений, інертний”;
  - в) “сильний, нерівноважений, лабільний”?
5. Якому темпераменту відповідає гальмівний тип нервової системи:
- а) флегматик; б) холерик; в) сангвінік; г) меланхолік?
6. Назвіть типи темпераменту, якому властива така сукупність ознак:
- Людина швидка, нестерпима, нерівноважена, запальна і прямолінійна. Психічні процеси протікають в неї швидко і інтенсивно. Дії її поривчасті.
  - Людина жвава, рухлива, вразлива, весела, з усмішкою і хитринкою на обличчі, легко піддається своїм почуттям, швидко забуває образи.
  - Людина слабка, легко гальмується, швидко виснажується і повільно відновлюється. Нерішуча. Вона чуйно й тонко сприймає навколишній світ і реагує на нього.
  - Людина з повільним протіканням психічних процесів, з повільними рухами, з високою емоційною вразливістю. Жести і міміка одноманітні, невиразні.
7. У кого найважче сформувати такі якості, як контроль і саморегуляція:
- а) у сангвініка; б) у холерика; в) у меланхоліка; г) у флегматика?
8. Визначте володарів різних типів темпераменту, які реагували на одну і ту ж подію:
- Студенти запізнилися на початок лекції в університеті.
- Антон вступив у суперечку з викладачем. Він запевняє, що годинник в аудиторії поспішає, і що він нікому не завадить, якщо проскочить на своє місце.
  - Микола, побачивши, що в аудиторію не пускають, подумав: “Перша полупара завжди не цікава, піду в буфет і почекаю”.

- Віктор сказав: “Мені завжди не везе. Один раз вибрався на заняття і то невдало”. І поїхав додому.
- Тарас зразу ж зрозумів, що в аудиторії не пустять, і вирішив послухати лекцію під дверима.

Теми доповідей і рефератів (презентацій):

- Роль темпераменту в психічному розвитку людини та в діяльності лікаря.
- Формування характеру людини.
- Характер у професійній діяльності лікаря.
- Здібності у професійному формуванні особистості лікаря.
- Прояв інтелектуальних здібностей у професійній діяльності лікаря.
- Психологія характерологічних відхилень та їх вплив на здоров'я людини.

Завдання для тестового контролю:

1. *Яка з нижчеперелічених властивостей характеру особистості є “зайвою”:*

- а) цілісність;
- б) цілеспрямованість;
- в) ступінь стійкості та глибини;
- г) активність;
- д) сила характеру?

2. *У яких рядках дано правильне та найточніше визначення характеру:*

- а) характер – це властивості людини, що виявляються в її поведінці та діяльності;
- б) характер – це психічні властивості людини, що виявляються у її ставленні до суспільства;
- в) характер – це поєднання індивідуальних рис людини, які виробляються в процесі її розвитку;
- г) характер – це певна система тимчасових нервових зв'язків, породжених взаєминами людини із зовнішнім світом протягом її життя;
- д) характер – це комплекс сталих, найбільш типових і суттєвих психічних властивостей людини, що виявляються в типовій для неї поведінці та діяльності, у ставленні до суспільства, до праці, до самої себе;
- е) правильної відповіді немає.

3. *У яких рядках перелічено лише позитивні риси характеру людини:*

- а) ініціативність, працьовитість, неакуратність, безвідповідальність;
- б) працездатність, егоїзм, хвалькуватість, нескромність, ввічливість;

- в) скромність, скупість, марнотратство, вимогливість, самокритичність;
- г) тактовність, бережливість, чуйність, самоволодіння, відповідальність?

4. В яких рядках перелічено лише риси характеру, які проявляються у вчинках особистості, у її ставленні до діяльності:

- а) тактовність, ввічливість, чуйність, заздрість;
- б) безтактовність, акуратність, жорстокість;
- в) ініціативність, працьовитість, старанність, сумлінність, безвідповідальність;
- г) правдивість, лицемірність, підлабузництво, нескромність?

Рекомендована література:

Основна:

1. Дуткевич Т. Загальна психологія. - К.: Центр навчальної літератури, 2019. – 388 с.
2. Колобич О.П. Загальна психологія. Навчально-методичний посібник. Львів, 2018. – 172 с.
3. Максименко С. Загальна психологія. - К.: Центр навчальної літератури, 2017. – 272 с.
4. Москалець В. П. Загальна психологія: підручник. – К. Ліра-К., 2020. – 564 с.
5. Основи психології: теорія і практика. Навчальний посібник/ О.О. Лазуренко, М.М. Матяш, Н.А. Тертична. – К., 2019. - 324 с.
6. Савчин М. Загальна психологія. К.:ВЦ "Академія" Серія книг Альма-матер. – 2020. - 344 с.
7. Сергеєнкова О., Столярчук О., Коханова О, Пасека О. Загальна психологія. - К.: Центр навчальної літератури, 2019. – 296 с.

Допоміжна:

1. Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування : навч. посіб. / Лариса Володимирівна Засекіна, Тетяна Володимирівна Пастрик. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 184 с.
- Буняк Н.А. Загальна психологія: лекції. – Тернопіль: вид-во ТНТУ ім. І. Пулюя, 2017. – 300 с.
2. Вольнова Л.М. Загальна психологія. Методичні рекомендації для самостійної та індивідуальної роботи студентів. – К.: НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. – 95 с.
3. Засекіна Л. В., Пастрик Т. В. Основи психології та міжособове спілкування : навч. посіб. / Лариса Володимирівна Засекіна, Тетяна Володимирівна Пастрик. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2013. – 184 с.
4. Загальна психологія: теорія та практикум. Навчальний посібник/ Ільїна Н., Мисник С.. –К.: Університетська книга. – 2017. - 352с.
5. Історія психології: навч. посібник/ автор Н.А. Тертична. – К.: Книга-плюс, 2018. – 352 с.

6. Основи загальної і медичної психології, психічного здоров'я та міжособового спілкування/ О. Шевченко, И. Губенко, О. Карнацкая. К.: Медицина. – 2018. – 312с.